

of Social and Psychological Education of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, there is an innovative structural unit – the «Diya». National Patriotic Camp for student youth.

Keywords: higher education, national-patriotic education, camp, youth, thematic change.

УДК 37.015:929](477):165.7

О. П. МИХНО

ORCID ID: 0000-0002-5271-9530

доктор педагогічних наук,

директор Педагогічного музею України,

головний науковий співробітник відділу педагогічного

джерелознавства та біографістики ДНПБ України

імені В.О. Сухомлинського

e-mail amihno@ukr.net

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ДЕКОЛОНІАЛЬНОГО ПІДХОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ БІОГРАФІСТИЦІ

Анотація. Розглянуто особливості процесу епістемологічної деколонізації. Акцентовано на значенні пограничного мислення як засобу виходу за межі колоніальної епістемології в біографічному дослідженні. Запропоновано застосування епістемологічної деколонізації у створенні енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України».

Ключові слова: історія освіти, педагогічна біографіка, національно-патріотичне виховання, деколонізація, деколоніальний підхід.

Одним із провідних завдань наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) (науковий керівник – Л. Березівська) є подання біографічної інформації про педагогів України у сучасних наративах російсько-української війни, терору та геноциду українського народу. Це завдання буде реалізовано зокрема в енциклопедичному біографічному словнику «Педагоги України» (друга половина XIX – початок XXI ст.), над яким працюють науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського. На наш погляд, реалізації зазначеного завдання сприятиме застосування деколоніального підходу.

З перспективи деколонізації наукові дослідження мають здійснюватися на основі відмови від колоніальної епістемології, тобто із застосуванням епістемологічної деколонізації як складника деколоніального підходу. Цей процес можна пояснити через аналіз колоніальної епістемології як основи світогляду, що поширювався разом із колоніальними практиками. Під час застосування цієї епістемології колонізатори формували соціальну реальність, яка відповідала їхнім уявленням про світ та слугувала їхнім інтересам, що можна розглядати як акт епістемологічного насильства.

Епістемологічне насильство в контексті деколонізації виявляється через

різноманітні механізми, які дискредитують, маргіналізують або придушують альтернативні знання, що виникають в межах колоніально опанованих культурних систем: монополізація знань, колонізація мислення, мовні бар'єри, маніпуляції через культурну асиміляцію. Декolonізація в цьому контексті – це, з одного боку, спроба висвітлити процеси відтворення колоніальної системи в колонізованих суспільствах, а з іншого – це опозиція колоніальній епістемології на рівні цінностей, тобто її викриття та протистояння їй. Цей акт епістемологічної резистенції й визначає поняття епістемологічної деколонізації.

В українській педагогічній біографістиці процес епістемологічної деколонізації має специфіку: 1) Україна хоч і перебувала у колоніальній залежності від Росії впродовж кількох століть, проте мала власну епістемологію задовго до колонізації, 2) основними ідеями епістемологічної деколонізації є критика євроцентризму й підтримка культурного розмаїття. Українські вчені не завжди поділяють критику євроцентризму, але підтримують ідею культурного розмаїття. Тому в українській педагогічній біографістиці епістемологічна деколонізація можлива у варіанті «пограничного мислення». Практикувати його – означає продукувати біографічне знання, яке не могло з'явитися в межах колоніальної епістемі. Наприклад, у колоніальній епістемології внесок у розвиток освіти традиційно визначають академічними показниками: кількістю опублікованих праць, наявністю наукового ступеня і вченого звання, членством у наукових організаціях, досягненнями в адміністративно-педагогічній діяльності та ін. Епістемологічна деколонізація у варіанті пограничного мислення передбачає використання й інших показників внеску у розвиток освіти: боротьба за рідномовну освіту, порятунок дітей у часи Голодомору-геноциду та у воєнний час, вплив на освітній процес через художні твори, участь у різних громадських рухах тощо.

У такому варіанті епістемологічна деколонізація може бути застосована й до визначення внеску педагога у національно-патріотичне виховання та відображення цього внеску у стислій біографічній довідці (таблиця 1).

Таблиця 1

Відображення внеску педагога у національно-патріотичне виховання в енциклопедичній біографічній довідці

Аспект життєтворчості	Персоналія, конкретизація
Теоретичне розроблення теми національного виховання	Михайло Галущинський (1878–1931), автор брошури «Національне виховання (статі і замітки)» (1920)
Практична організаційно-педагогічна діяльність	Аркадій Животко (1890–1948), впродовж 1918–25 створив понад 20 дитячих дошкільних закладів у різних регіонах України, в яких під опікою перебувало понад 1000 дітей.
Літературна творчість	Іванна Блажкевич (1886–1977), Віктор Близнець (1933–1981), Костянтина Малицька (1872–1947), Всеволод Нестайко (1930–2014), Марійка Підгірянка (1881–1963), Євгенія Ярошинська (1868–1904), автори творів для дітей
Музейно-педагогічна діяльність	Панас Луньов (1919–2004), організатор і керівник Пархомівського історико-художнього музею (Харківщина); Іван Филипчак (1871–1945), співорганізатор і директор музею «Бойківщина» (Львівщина)
Створення перших українських підручників	Анатоль Вахнянин (1841–1908), автор підручника з географії (1884); Іван Верхратський (1846–1919), автор підручників з зоології (1895), ботаніки (1905)

Видання українських підручників та дитячих книг	Євген Вировий (1889-1945), засновник і директор «Українського видавництва в Катеринославі» (1919)
Розроблення методики викладання української мови і літератури	Олександра Бандура (1917-2010), Тетяна Бугайко (1898-1972), авторки шкільних підручників, посібників для вчителів
Використання красзнавчого принципу у викладанні	Осип Гермайзе (1892–1958), Павло Молоков-Журський (1894–1937), Євген Рихлік (1888–1937), Павло Тутковський (1858–1930), Олександр Яната (1888–1938)
Видання педагогічних і дитячих часописів	Григорій Врецьона (1839-1901), засновник і редактор педагогічного журналу «Шкільна Часопись» (1880)
Ілюстрування дитячих книг в національному стилі	Іван Падалка (1894–1937)
Створення дитячих організацій на національному ґрунті	Олександр Тисовський (1886-1968), засновник Пласту, автор підручника «Життя в Пласті» (1921); Петро Франко (1890-1941), співзасновник Пласту

Акцентуємо, що з-поміж зазначених у таблиці аспектів життєтворчості педагогів лише один стосується теоретизування, решта ж – це різнобічна практична робота, яка, на наш погляд, сприяла національно-патріотичному вихованню через діяльність учнів – навчальну, читацьку, музейну, спортивну.

Отже, застосування епістемологічної деколонізації як складника деколоніального підходу в педагогічній біографістиці може сприяти розширенню розуміння внеску педагогів у національно-патріотичне виховання та відображенню цього внеску у стислій біографічній довідці, що увійде до енциклопедичного словника «Педагоги України» (друга половина XIX – початок XXI ст.).

UDC 37.015:929](477):165.7

O. P. MIKHNO
ORCID ID: 0000-0002-5271-9530
*Doctor of Pedagogic Sciences,
Director, Pedagogical Museum of Ukraine,
chief researcher of the department of
Pedagogical Source Studies and Biographistics of
V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
amihno@ukr.net*

EPISTEMOLOGICAL DECOLONIZATION AS A COMPONENT OF THE DECOLONIAL APPROACH IN THE UKRAINIAN PEDAGOGICAL BIOGRAPHY

Abstract. The article considers the peculiarities of the process of epistemological decolonisation. The importance of «border thinking» as a means of going beyond colonial epistemology in biographical research has been emphasised. The use of epistemological decolonisation in creation of the encyclopaedic biographical dictionary «Educators of Ukraine» has been suggested.

Keywords: history of education, pedagogical biography, biographical dictionary of educators, decolonisation, decolonial approach.